

Foto: JAN NIENHUIS (SAVERICA)

Nederland is van nature een rivierdelta met veel moerassen. In de loop der eeuwen zijn veel van die moerassen echter verdwenen, samen met de bijhorende moerasvogels. Maatregelen om natuurlijke moerassen te herstellen, hadden een wisselend resultaat. Alterra onderzocht samen met Vogelbescherming Nederland, Altenburg & Wymenga Ecologisch Onderzoek en Bureau Waardenburg hoe dat komt. Op basis van deze kennis kunnen we nu gerichte maatregelen nemen, die zowel het moeras als de moerasvogels weer toekomst geven.

Moerasvogels op peil

Een goed tehuis voor het blauwborstje

Van de plaatjes kennen we ze wel. De roerdomp die nauwelijks zichtbaar met zijn nek omhoog verscholen staat tussen het riet. Of de purperreiger die met zijn poten in het lage water zijn prooi bespiedt en klaar staat om toe te happen. En het heldere roepje van de baardman, dat vanuit de rietpluimen klinkt. En natuurlijk het prachtig gekleurde blauwborstje. Maar in het echt gezien? Nee, dat niet. Ze zijn allemaal zeldzaam geworden.

Minder geschikte moerassen

In het Beschermingsplan Moerasvogels uit 2000 stond het eigenlijk ook al. Het gaat niet goed met de meeste moerasvogels. Waarschijnlijk heeft dat alles te maken met het feit dat er ook steeds minder geschikte moerassen zijn. Helaas lijkt het herstel van moe-

rasen een kwestie van lange adem. Er is nog te weinig bekend over de ingewikkelde processen en de dynamiek van moerassen. Dat geldt ook voor de eisen die moerasvogels stellen aan hun omgeving. De afgelopen jaren hebben diverse onderzoekers van bureau Waardenburg en bureau Altenburg & Wymenga samen met onderzoekers van Alterra in opdracht van het ministerie van LNV gekeken met welke maatregelen we de moerasvogels wat meer toekomst in Nederland kunnen geven. Uit de verschillende onderzoeken kwamen ideeën naar voren over de oorzaken van de slechte stand van de moerasvogels. Onnatuurlijke peilregimes, het wegvallen van de dynamiek in moerassen en het feit dat moerassen in Nederland niet meer verjongen, zijn de

vermoedelijke oorzaken van het ongunstige leefklimaat voor vogels.

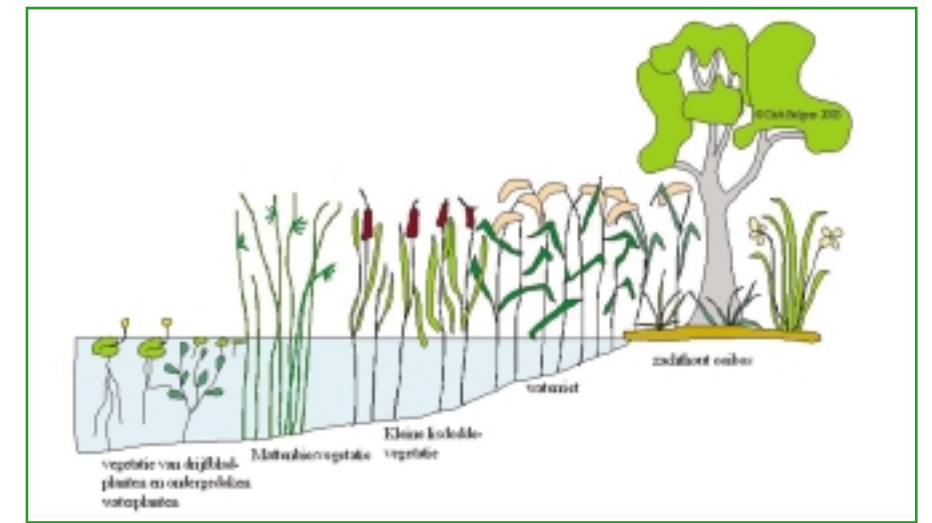
Tegennatuurlijk peilverloop

Uit het onderzoek 'Moerasvogels op peil' blijkt inderdaad dat gebrek aan waterpeilfluctuaties of tegennatuurlijk peilbeheer een belangrijke rol speelt in de slechte toestand van de moerassen en waarschijnlijk ook in de stand van de moerasvogels. Door de vele aanpassingen in de waterhuishouding omwille van de landbouw is er tegenwoordig vaak sprake van tegennatuurlijk peilverloop: in de winter staat het water laag en in de zomer hoog. Door de beperkte waterpeilfluctuaties wordt maar weinig organisch materiaal tussen de rietstengels uitgespoeld. Dat betekent dat de afbraak ervan onder zuurstofloze omstan-

digheden plaatsvindt. Daarbij komen giftige stoffen vrij waardoor de vitaliteit van de rietvegetatie afneemt. Bovendien kan riet alleen maar kiemen als de bodem tijdelijk droogstaat. Het riet takelt dus langzaam af. In een natuurlijke situatie daarentegen staat het water in de zomer laag en in de winter hoog. Als de rietvegetatie in de zomer deels droogvalt, zal het opgehoopte organisch materiaal worden afgebroken of met de neergaande waterbeweging worden meegenomen. Er komen geen giftige stoffen vrij en de wortels blijven vitaal.

Veranderend mozaïek

Een andere belangrijke conclusie is dat rietvegetaties onder natuurlijk waterpeilbeheer makkelijker verjongen. Door overstromingen en wind ontstaat er voortdurend open water waar zich nieuwe rietvegetaties kunnen vestigen. Een natuurlijk moeras bestaat dus eigenlijk uit een voortdurend veranderend mozaïek van jonge en oude rietvegetaties door elkaar heen. Deze afwisseling in vegetatietypen is essentieel voor veel moerasvogels. Veel van de dynamiek is uit het moeras verdwenen, waardoor op termijn struweel en bomen gaan opslaan. Voor het broeden hebben moerasvogels verschillende vegetatietypen nodig die vooral zijn te vinden in de vroege successiefasen van moerasgebieden. Dus hoe afwisselender de structuur en samenstelling in de vegetatie van de jonge successiestadia, hoe meer moerasvogels zich er thuis voelen. Broekbossen of gagel- en vuilboomstruwelen zijn het terrein van bos- en struweelvogels. Om te voorkomen dat alle beheerders het wiel moeten uitvinden, heeft adviesbureau Altenburg & Wymenga een database samen-

Successie van vegetatie in riviergebieden

gesteld met daarin ongeveer vijftig beheers- experimenten in moerassen die sinds 1975 zijn uitgevoerd. Samen met Alterra zijn deze experimenten geanalyseerd en met elkaar vergeleken. Daaruit blijkt in algemene zin onder welke omstandigheden welke maatregelen nuttig zijn. En natuurlijk ook wat de faalfactoren zijn. Om de uitgevoerde projecten onderling vergelijkbaar te maken, hebben de onderzoekers de ingrepen in vier categorieën ondergebracht: waterdiepte, waterkwaliteit, vegetatiebeheer en peilbeheer. Dit zijn de 'knoppen' waaraan de beheerder kan draaien. In het kort komt het erop neer dat verhoging van het waterpeil in de meeste gevallen leidt tot een aantrekkelijke en veilige broedplaats voor moerasvogels. Verbetering van de waterkwaliteit heeft vooral geleid tot een toename van onderwaterplanten en van watervogels die deze planten eten, zoals de krooneend. De effecten van vegetatiebeheer zijn minder eenduidig en blijken zeer gebiedsspecifiek. In veengebieden waar nieuwe petgaten werden gegraven en waar zwarte sterns aanwezig waren, profiteerden deze vogels van de nieuwe waterpartijen. En door extensivering

van het rietbeheer groeide het aantal roerdompen in een Noord-Hollands laagveen- gebied, maar er zijn andere gebieden waar deze moerasvogelsoort op zich laat wachten.

Hoopvolle effecten

In gebieden waar kortgeleden een natuurlijk peilbeheer is ingesteld, zijn de effecten op de aantallen moerasvogels hoopvol en soms ronduit spectaculair. Maar volgens de onderzoekers is een natuurlijk peilverloop vaak moeilijk te realiseren, omdat moerassen te klein zijn of onderdeel uitmaken van een groot gebied waar andere belangen prioriteit hebben. De kunst is – en dat geldt niet alleen voor het peilbeheer, maar ook voor de waterkwaliteit en het vegetatiebeheer – een effectieve langetermijnstrategie te ontwikkelen, waarin plaats is voor de verschillende ontwikkelingsstadia van een moerasgebied. ■

Meer informatie vindt u in de brochure 'Moerasvogels op peil'. Deze is, zolang de voorraad strekt, gratis verkrijgbaar via info.alterra@wur.nl

